

## Resumé diskuse

Príznačný rámec debaty vytvořil Zdeněk Mathauser v úvodním příspěvku tím, že poukázal na „rozdíl mezi nekonečností v mém vědění a nekonečností vědění o vědění“. V jednom synchronním řezu pocítujeme své vědění jako konečné, završené a uzavřené, avšak pohlížíme-li na své vědění z historické perspektivy, z perspektivy vědění o vědění, víme, že proces vědění je nekonečný. „Vědění o vědění si uvědomuje svou vlastní nekonečnost.“

### PŘELOŽITELNOST

Dále Zdeněk Mathauser reagoval na pojem přeložitelnosti z referátu Milana Jankoviče a v té souvislosti zmínil pojem, představený v jedné ze svých starších prací, totiž pojem „paralelní kontemplace“. Ten upřednostňuje proti „kritickému ataku z boku, který vždy trochu posouvá smysl kritizovaného textu. Překlad uměleckého textu do teoretického jazyka je mnohem spíše doprovodem než skutečným překladem.“

### SMYSL MEZI DEKONSTRUKCÍ A HERMENEUTIKOU

K dalšímu tématu přesunul diskusi Aleš Haman, když poukázal na – dle jeho mínění – diametrální rozdíl mezi příspěvky Milana Jankoviče a Zdeňka Hrbaty, z nichž první vnímal v kontextu hermeneutiky a druhý v kontextu dekonstrukce. Poukázal na Derridovo popírání hermeneutického hledání smyslu, subjektu a intence ve známém sporu s H.-G. Gadamerem a vyjádřil se, že „dekonstrukce je ve své subverzivitě a svém negativismu příliš jednostranná. Touha po jinakosti interpretací může vést ke zkreslení smyslu díla.“

Zdeněk Hrbata Aleši Hamanovi částečně přitakal, ale zároveň dodal, že ho na tom, co bylo řečeno, cosi znepokojuje. Zdůraznil

i v rámci současné pluralizace interpretací potřebu „čtení těsně při díle“, potřebu čtení, které „nevykonává programově moc výkladu“. Hovořil o potřebě interpretací, které nutně „neusilují o systém, nýbrž hledají, co je operativně výhodné, stojí při díle, na straně literárního díla, nikoli před ním či nad ním, nejsou tvrdě aprioristické“, naopak vykazují respekt k textu. „Nepodřizovat si dílo, přistupovat k němu z jeho vnitřních možností.“

Miroslav Červenka upozornil, že zde dochází k určitému kruhu: „kritika má vymezit dílo, ale přistupuje k němu, jako by už bylo vymezené. Většinou je to ale opačně, dílo sedne ke kritice.“

Tento blok diskuse uzavřel Martin Procházka. Podotkl, že „dekonstrukce je skutečně nespolehlivým přístupem k literatuře“. Vzpomněl, že Derrida mluví o dekonstrukci jako o hře. Nejde však, jak zdůraznil, o hru ve smyslu „nevinné zábavy“, nýbrž o „hru existenciální, do níž sázíme všechno“. Na téma pojmání (a kritiky) smyslu v dekonstrukci dodal, že „dekonstrukce zpochybňuje, že by v textu mohl existovat nějaký jednotný, uchopitelný smysl, že by smysl fungoval jako nějaké jednotící, totalizující gesto“. Dále hovořil o tom, že od *Logiky smyslu* Gillesa Deleuze z roku 1969 je problematické chápat smysl jako nějaké „sjednocující konstatování“. Deleuze v návaznosti na Fregeho mluvil o „nekonečném regresu, kdy o smyslu vypoovídáme další výpovědi a o ní další výpovědi, a tak do nekonečna. Tak se otevírá určitá propast. Deleuze přišel s pojetím smyslu jako události, která nemá přesnou lokalizaci, která existuje mezi jazykem a tělem. Neměli bychom zaměňovat to, co bychom chtěli, aby se dělo, za to, co se ve skutečnosti děje.“

### LITERATURA MEZI DISKURZY; DISKURZ, MOC A PSANÍ

Dále Martin Procházka přešel k poznámce o tom, jak se ve třetím příspěvku pracovalo s pojmem diskurz. Upozornil, že se v dané souvislosti zapomnělo na literárnost. Z tohoto hlediska je pro literaturu charakteristická „heterogenost částečně se překrývajících diskurzů“. Popisoval fungování diskurzu a řekl, že „diskurzy tíhnou k tomu být fixovány určitými institucemi. Instituce spouštějí onen režim materializace, tzn. určité výpovědi se opakují podle určitého režimu, a tak se stávají pro většinu lidí skutečnými. Oproti tomu „podvratný, disruptivní moment literatury spočívá v tom, že literatura není současně žádným specifickým diskurzem“.

Jan Matonoha se v reakci na to vrátil k etymologii výrazu diskurz,

kteřý původně znamenal také rozpravu. V rámci literárního díla by právě tento význam mohl být postaven proti foucaultovské podobě diskurzu. Prostor literárního díla by pak byl antagonistický foucaultovskému silnému pojetí diskurzu v tom smyslu, že dílo je rozpravou heterogenních intertextových diskurzů, které představují soubor nebo hru neredukovatelnou na manipulativní, disciplinarizující promluvu. V tom smyslu se první příspěvek pokoušel mluvit o poli literárněvědného psaní, jež je izomorfní s uměleckým literárním textem, jako o určitém alternativním epistemologickém poli nějakým způsobem odlišném od jiných diskurzů společenských věd. Ty se snaží být monologické a v tomto smyslu v sobě stále do určité míry obsahují onen mocenský aspekt. Právě ono přivracení pojmu diskurz směrem k rozpravě a heterogenosti disparátních diskurzů se jeví na poli literatury jako příznačné a stěžejní.

Martin Procházka korigoval tento názor upozorněním, že v případě literatury však nemůžeme mluvit o nějakém „jednotném, konzistentním epistemologickém poli“. Můžeme snad uvažovat o jakési „epistemologii velice složitých metafor“, ale při pohybu individuálním literárním textem „nemáme nikdy jistotu, v jakém epistemologickém poli právě pracujeme“.

Libuše Heczková se ještě vrátila k polemice o dekonstrukci a hermeneutice a vyjádřila se, že „opozice mezi dekonstrukcí a hermeneutikou je lichá. Ricoeur, Iser, Deleuze, Barthes, Derrida; těm všem jde o totéž, o zachování živé metafor, živosti díla, o hledání jazyka, který by se vyhnul onomu foucaultovskému nároku moci“. Dodala ale také, že tento nárok nicméně „v našich promluvách do jisté míry vždycky funguje. Vždy pracujeme v nějakých diskurzech moci.“

JEŠTĚ AD „PŘELOŽITELNOST“, EPISTEMOLOGICKÝ POTENCIÁL  
RŮZNÝCH SÉMIOLOGICKÝCH SYSTÉMŮ, METAFORA JAKO POZNÁVACÍ  
PROSTŘEDEK

Dále se Libuše Heczková znovu vrátila k problému přeložitelnosti. Zmínila Jurije Lotmana a zájem tartuské školy právě o problematiku vzájemné přeložitelnosti různých sémiotických systémů. Od postřehu, že naprostá a čistá přeložitelnost vlastně není principiálně možná, neboť výsledný překlad se vždy již pohybuje v jiném sémiotickém řádu, přešla k jevu „zpětného překladu“, kdy je teoretický výklad díla přenesen zpět do literatury. Upozornila na to, že „některé výkony teoretiků jsou natolik jiné, řeč jejich teoretického diskur-

zu je natolik jiná a do té míry pro literaturu inspirativní, aby se literatura začala zabývat tím, jak oni čtou“.

Marie Langerová reagovala na debatu, která se rozvinula kolem tématu metafor v literárněvědném psaní a problému blízkosti, propojenosti, paralelity literárního a literárněvědného textu (úvodní část debaty na toto téma zde z úsporných důvodů nereprodukuje-me). Domnívá se, že „problém metafor zůstává tak trochu zakotven v myšlení, které dekonstrukce odmítá – tzn. v problému reprezentace, v problému metafyzického uchopování věcí, které znemožňuje vzájemné otvírání těchto dvou jazyků<sup>1</sup> a jejich vzájemnou prostupnost“.

Lenka Jungmannová k tématu potenciální subverzivnosti literárněvědného psaní podotkla, že „texty myslitelů, kteří mluví o subverzivnosti, jsou samy ve své subverzivnosti zdvojené, a to nejen v rovině obsahu, ale i v rovině svého výkladového gesta“.

Podle Zdeňka Mathausera představuje to, o čem mluvily Libuše Heczková, Marie Langerová a Lenka Jungmannová, stěžejní bod problému přeložitelnosti. Ten spočívá v tom, „zda lze z jednoho systému nahlížet do systému druhého“. Jako příklad uvedl Heideggerovy texty o básnících: „Ty jsou psány v jiném systému, jde o jiný jazyk, přitom ale cítíme, že je tady společný jmenovatel téže inspirace, že Heidegger stojí na stejném místě, takřkajíc na stejném schodu inspirace.“

Aleš Haman v souvislosti s možností sblížení teoretického a literárního diskurzu vyjádřil určitou pochybnost, neboť podle něho se rozpětí obou diskurzů může maximálně zmenšovat, ale určitý rozdíl tady vždycky zůstává.

Martin Procházka ještě k tématu metafor dodal, že „metafora jako tropus se stále definuje určitou možností reprezentovat. Ale co se stane, když metafora přestane reprezentovat, je-li taková metafora ještě možná, jestli je to třeba katachreze? Hayden White, filozof historie, ve svém systému čtyř tropů (jež převzal od Vica) proti sobě radikálně staví metaforu a ironii. Ironie je podle Whitea protějškem metafor, protože poukazuje na nemožnost reprezentovat.“

Miroslav Červenka upozornil, že „u metafor v jejím uměleckém využití nejde o mimesis, o zjištění, napodobení podobností, ale o její nastolení. Každé pojmenování je akt, metaforické pojmenování – jde-li o živou metaforu – je akce na úrovni fikčního světa. Co se v ní

<sup>1</sup> Tj. promluvy díla a promluvy interpretace, pozn. ed.

prezentuje, však není podobnost pojmenovaných (fikčních) entit, ale imaginace a odvaha mluvčího, schopného spojit věci, které dosud nikdy spojeny nebyly; a ovšem i výzva vnímateli, aby si pohrál s navrženým spojením, vyplnil je kvalitativně určitými korespondencemi atd.“

Tento tematický okruh diskuse uzavřel Martin Procházka, když poukázal na to, že „četba Derridovy *Bílé mytologie* ukazuje, jak obtížné tu je vést nějaké hranice. Pomocí metafor se i v kvantové fyzice vyjadřují složité myšlenkové představy. Otázka je, jakou platnost mají metafory v tomto diskurzu.“

#### OTÁZKA VÝVOJE, POSUNŮ A „POKROKU“ V LITERÁRNĚVĚDNÉM PSANÍ

Príspevkem Pavla Janouška, v němž dal zaznít některým svým pochybnostem, se diskuse přesunula k dalšímu tématu: „Vidím v rámci celé debaty jeden problém. Slyšeli jsme, že různé koncepce se distancují od klasického způsobu práce s pojmy a klasického pojetí vědy, ale zároveň mám pocit, že často přebíráme postoje pro klasickou vědu typické, tj. představu sebe sama, jako bychom my sami stáli na konci poznání, představu, že naše fáze myšlení je lepší než ta předchozí.“ Dál vyjádřil své přesvědčení, že v literární vědě nefunguje koncept pokroku, „slovo poslední aktuální verze“, a že módní derridovské interpretace nemusejí být nutně lepší než ostatní. K tématu adekvátnosti interpretace a zacházení s literárním textem zároveň dodal, že vždy „nemusíme jít k dílu a nedbat na žádné předem dané koncepty“, že stejně nosné jako být při díle je mu být vzdálen a zacházet s ním zcela volně, „jen s jeho znaky, titulem. I takové interpretace fungují a ukazují se být velmi inspirativní.“

Zdeněk Hrbata reagoval slovy: „Není třeba vynášet kategorické soudy, tito myslitelé by ostatně byli s to zpochybňovat i své případně jednoznačné vývody a v mnohém by souhlasili s tím, co říkal Pavel Janoušek. Problém je s módností, s jakou vervou nebo opatrností toto slovo používat. Z pozice současníka a vzhledem k současnému dění v myšlení o literatuře je obtížné rozhodovat, co je skutečně jen módní a co může být i dále inspirující.“

Na příspěvek Pavla Janouška reagovala i Lenka Jungmannová, když řekla, že však každopádně „podstatnou roli hraje kontext, v jakém literaturu myslíme. Od současného kontextu myšlení nemůžeme jen tak odhlédnout, ten je prostě určitým způsobem nastaven bez ohledu na naše preference a nezbyvá než se s ním vyrovnávat.“

Martin Procházka k tématu „pokroku“ v literární vědě dodal, že „přeci jen určitý pokrok v myšlení struktur existuje a spočívá v tom, že si myšlení klade stále obtížnější podmínky, v nichž struktury myslet. Máme-li struktury myslet zevnitř a jako něco neukončeného, něco, co nemá pevnou organizaci, představuje to už velice náročný úkol. Pokrok spočívá v pochopení toho, že existuje nějaké komplikovanější myšlenkové zadání.“

Zdeněk Mathauser hovořil o naléhavé potřebě schopnosti „setřást ze sebe komplikovanost myšlenky, která je velmi podezřivá. Bylo by potřeba očistit komplikovanost myšlenky, vymanit se z determinace, z podezření, že jsme sami stále něčím podmíněni, že nejsme sebou samými. Ricoeur mluví o tom, že Nietzsche nás usvědčuje, že jsme neustále podmíněni vůlí k moci, Marx nás usvědčuje, že jsme neustále podmíněni třídě, Freud, že jsme podmíněni libidem, Derrida nás usvědčuje z toho, že sám hlas neustále klame naši myšlenku. Potřebovali bychom ze sebe tuto neustálou podezřivost setřást a vrátit se k možnosti čisté myšlenky.“

Zdeněk Hrbata však upozornil, že Martin Procházka řekl nikoli komplikovanější myšlenka, nýbrž komplikovanější zadání.

Martin Procházka na vysvětlenou ještě uvedl, že měl na mysli situaci komplikovanosti v deleuzovském smyslu, tzn. stav, kdy je „setkání se znakem nevyhnutelně provázáno potřebou interpretace a explikace. To není otázkou naší volby, ale nutností, v níž se ocitáme vždy, když se se znakem setkáme.“

#### SOUČASNÁ POZICE LITERÁRNĚVĚDNÉHO TEXTU; PSANÍ PŘÍBĚHU A VYKONÁVÁNÍ MOCI

V další části diskuse se Pavel Janáček věnoval bodům obsaženým v pozvánce. K celkovému tématu kolokvia *Literárněvědný text mezi texty, situace literární vědy po strukturalismu* vyslovil tezi „mírně polemizující s dosavadním směřováním diskuse: nemyslím si, že současná situace by byla vyznačena nějak zvláště se proměňujícím vztahem literárněvědného textu k textu literárnímu. Tato situace není charakterizována sbližováním literárněvědného textu a textu literárního. Možná vyznačuje posun literárněvědného textu vůči textům jiných disciplín, které se zabírají kulturními artefakty. Tam bych cítil určité sbližování a rozmýšlení identity literárněvědného textu. V praxi v současné chvíli vyznačuje situaci myšlení o literatuře obrovské oddalování mezi literárněvědným textem a žurnalisticko-

kou kritikou. V šedesátých letech v našem prostředí se naopak situace vyznačovala velkou integrací těchto dvou způsobů mluvení. Rozhodně nesměruje literárněvědný text k eseji. Zřejmě to souvisí s odklonem od odhalování systémů, které jsou v předmětech našeho zájmu, a tíhnutím spíše k decentralizaci, acentričnosti našeho uvažování. Co je podstatným znakem naší situace, je mnohost alternativ, které si uvědomujeme jako vzájemně nepřevoditelné a z nichž není žádná vyšší než druhá. Z toho vyplývá i odkrývající se role metanarace ve smyslu zodpovědné realizace osobní strategie a nezastírání, uvědomění si vlastního diskurzu, diskurzivitu a dění vlastního výkonu psaní.“

Jan Matonoha reagoval v tom smyslu, že snižování rozestupu mezi primárním a sekundárním textem nespatřuje v míře jejich komplikovanosti či stylu, či v tom, že se literárněvědné texty esejují nebo metaforizují, nýbrž v tom, že dochází ke ztrátě nároku na privilegovanou, legitimizovanou, autoritativní pozici sekundárního metatextu.

Marie Kubínová se pozastavila nad jistou samozřejmostí, s níž by si sekundární text měl nárokovat privilegovanost a autoritativnost; vůbec by bylo třeba ptát se nad čím, resp. nad kým tento text „vykonává moc“.

Jan Matonoha se pokusil odpovědět: „V okamžiku, kdy podáváme nějaký výklad, podrobujeme objekt jistým interpretačním krokům, hierarchizujeme ho nějak, strukturujeme ho nějak a v tom smyslu nad ním moc vykonáváme. Onen koncept moci snad zní poněkud ofenzivně, ale moc je zde chápána jako něco, co přichází zespod, není něčím, čemu bychom se měli vyhnout a co bychom měli kritizovat; nelze se tomu vyhnout, je potřeba to spíše reflektovat a onen mocenský aspekt diskurzu přiznat a odkrýt.“

Marie Kubínová dodala, že „když zde již mluvíme o moci, můžeme se ptát, zda ve vztahu interpret – dílo neexistuje něco jako bezmoc interpreta. Něco, co je z podstaty věci součástí každého uchopení literárního díla.“

Pavel Janoušek k tomu poznamenal: „Interpretace je překonávání vlastní bezmoci.“

Martin Procházka ještě reagoval na Pavla Janáčka, poněkud oponoval a zmínil snahu po dehierarchizaci textu a komentáře, jak je vyjádřena v předmluvě Geoffreyho Hartmana ke knize *Dekonstrukce a kritika* z roku 1979. V tomto smyslu k určitému sblížení literatury a metatextu přece jen dochází.

Miroslav Červenka se znovu vrátil k dílu Haydena Whitea, jehož zmínil Martin Procházka. White konkrétně popsal podobu, jakou se jednotlivé tropy promítají do psaní historického textu. K tomu dodal: „Já sám, když píšu vědecký text, mimoděk si rozvrhuji uvedení témat tak, aby co možná nebyla ‚pointa‘ předem prozrazena, aby se schovalo něco na konec a čtenář byl udržován v nějakém ‚napětí‘.“

„Tj. vyprávíš příběh,“ podotknul Pavel Janoušek.

Miroslav Červenka pokračoval: „Nechce se mi říct předem: v následující práci chci dokázat, že..., a pak přinášet důkazy pro předem vyslovená tvrzení. A mohou být samozřejmě daleko komplexnější postupy při kompozici výkladu. Daniela Hodrová v 1. dílu *Poetiky (...na okraji chaosu...)* se pohybuje kolem svých témat v jakýchsi spirálách, dílčí motivy nebo jejich analogie se několikrát na různých rovinách vracejí, až dovedou čtenáře k Středu.“

Pavel Janáček: „Píšeme-li studie, pointujeme, chováme se ‚beletristicky‘, texty, o nichž pojednáváme, nám v našich příbězích hrají roli motivů a postav, rytmuje atd. Tyto strategie a operace bychom našli i dříve. V tomhle nepředstavuje první díl *Poetiky* odlišnost, jiný je asi koncept světa – např. často zmiňovaná síťovost, který je zde realizován.“

#### DICHOTOMIE TEXT A DÍLO

Poslední tematický okruh diskuse otevřel Milan Jankovič. Vyjádřil svůj pocit, že „s pojmy ‚text‘ a ‚dílo‘ zacházíme poněkud bezstarostně. Byly doby, kdy stály proti sobě. Nebýt Ecovy knihy *Otevřené dílo*, pojem ‚dílo‘ by možná ustoupil pojmu ‚text‘ úplně. Já si nicméně myslím, že dílo je přece jenom jistý aspekt textu, který by nám neměl úplně zmizet z pohledu. Dílo má vždycky střed, a dokonce dva hypotetické středy, jeden v hypotetickém původci, druhý střed zůstává v proměňujícím se přijetí vnímatele, který si dílo přisvojuje.“

Marie Kubínová oponovala, že hranice těchto dvou pojmů se jí zdá „nejasně uchopitelná: V čem se tyto pojmy vlastně liší? V čem se synonymie těchto pojmů vlastně ruší?“

Milan Jankovič odpověděl, že pro něho představuje problém aspekt úplné anonymity textu.

Marie Kubínová reagovala, že anonymita „je ale atribut, který textu může, ale nemusí být přisuzován“.

Do diskuse vstoupil Oldřich Král s poznámkou, že zatímco v češtině máme dvojici text a dílo, přičemž dílo s sebou nese především

pozitivní, vznešené konotace, v angličtině výraz *a work* znamená něco zcela běžného a všedního.

Martin Procházka podotknul, že „aby René Wellek mohl přeložit pojem dílo, musel použít celé sousloví „the literary work of art“.“

Zdeněk Mathauser reagoval na pochybnosti Marie Kubínové o možnosti důsledně rozlišit pojmy text a dílo: „Dílo je něco, co vzešlo z něčích rukou, co je udělané, ale text je to, co čteme – text může být hvězdná obloha či stopy zvěře.“

Miroslav Červenka poskytl několik argumentů pro rozlišení těchto dvou pojmů: „Text má jeden rozměr, je to posloupnost znaků od začátku do konce. Dílo má více rozměrů, já se kdysi pokusil o model, kde ty rozměry byly čtyři, přičemž jejich příznaky byly sukcesivita / simultaneita a realizovanost / nerealizovanost. Právě realizovanost, existence in praesentia je podle mého názoru, ostatně přijatého od lingvistiky, rozhodujícím příznakem textu. K ní se připojuje sukcesivita, takže text reprezentuje to, co bychom mohli nazvat syntagmatickou osou díla.“

Petr Koťátko do této debaty přispěl pohledem analytické filozofie. V té probíhal v souvislosti s tématem identity textu a díla dlouholetý spor Nelsona Goodmana, jenž zastával neredukovatelnost díla na jeho text, s odpůrci tohoto názoru. Určitým vyústěním tohoto sporu je rozlišení textu coby sukcese znaků fixujících dílo a díla jakožto něčeho, co tuto pouhou sukcesí přesahuje, neboť je obohaceno o další aspekty (interpretaci recipienta, styl, ironii, archaismy atd.).

Jan Matonoha v této souvislosti zmínil, že pražský strukturalismus rozlišuje estetický objekt a artefakt. Právě v tomto rozlišení je obsažen postřeh, že identita estetického objektu se nikdy nevyčerpává podobou jeho artefaktu.

Podle Marie Kubínové právě srovnání s dvojicí „artefaktu“ a „estetického objektu“ odhaluje jádro problému. „Artefakt“ byl Mukařovským pojat jakožto materiální označující („značitel“), jako hmotná danost, výsledkem jejíhož následného zvýznamnění je proměnlivý „estetický objekt“. V případě literárního díla, kde reálná fyzická existence přísluší jen grafickému záznamu, se ovšem i toto rozvržení, jak ukazují např. Červenkovy práce, ještě komplikuje. Naproti tomu k pólu danosti zřetelně inklinující „text“ rozhodně nebývá vymezován jako pouhá suma či organizace zvuků (respektive grafémů). Věsměs zahrnuje i svou sémantiku – což ale de facto znamená, že jeho plnoprávnou součástí se stávají recipientovy „zvýznamňující“ aktivity, s nimiž do „textu“ vstupují momenty proměnlivosti a nevypočítatelnosti.

telnosti. A táž vnitřní podvojnost je pak charakteristická rovněž pro „dílo“, z principu chápané jako jednota označujícího a označovaného, jednota tvaru a významu.

#### REDAKČNÍ POZNÁMKA

Otištěný text je pokusem o jakési resumé diskuse, jež se odehrála v rámci pracovního kolokvia *Literatura jako text mezi texty* pořádaného oddělením poetiky textu ÚČL AV 9. června 2003 ve vile Lanna v rámci grantového projektu GA ČR č. 0416. Jeho záměrem je zachytit průběh diskuse v pokud možno živém a syrovém tvaru, který by ještě nesl stopy formulování názorů, společného promýšlení problémů a hledání dorozumění. Realizovaná forma pracovního kolokvia s následnou otevřenou diskusí (a jejím resumé) snad též mimo jiné přispěla k tomu, že bylo možno dotknout se problémů, které by na svou ucelenou artikulaci v podobě samostatného článku či pojednání musely čekat příliš dlouho.

Pro podobu přepisu diskuse se nabízelo několik možností, pohybujících se od čistého zaznamenání vystoupení jednotlivých diskutujících v přímé řeči (nízká úroveň intervence redaktora) až po transponování všech pronášených výroků do jednotného metajazyka (s vysokou mírou intervence redaktora). Mezi těmito krajními alternativami jsme volili kompromisní střední cestu, jejímž výsledkem je tištěný text sestávající se z metajazykových parafrází, sumarizací, komentářů a interpretací jednotlivých vystoupení, kombinovaných s doslovnou citací těch výroků, které se nám jevíly pro daný diskusní příspěvek jako stěžejní (v textu jsou uvedeny v uvozovkách). Diskusi jsme rozčlenili do tematických bloků, které jsme (s větší či menší mírou násilnosti) opatřili jakýmsi orientačním titulem. V rámci úspornosti resumé, ale i z jiných, čistě technických důvodů jsme byli nuceni diskusní příspěvky notně zúžit, mnohdy pominout celé bloky zcela.

*Jan Matonoha*